

Особенности конфигурации структурных складовых экономичного самовизначення студентської молоді

В.М. Сич, В.О. Сич. Особенности конфигурации структурных складовых экономичного самовизначення студентської молоді. У статті проаналізовано результати дослідження особливостей конфигурації структурних складових экономичного самовизначення студентської молоді. Зокрема, в результаті проведення факторного аналізу змінних, які стосувалися змістових характеристик структурних компонентів экономичного самовизначення студентської молоді, виділено шість факторів, які визначили зміст экономичного самовизначення з певною конфигурацією структурних складових. З'ясовано взаємозв'язок структурних компонентів экономичного самовизначення, і на цій основі в результаті кластерного аналізу визначено 4 класи (типи) студентської молоді за змістовими показниками структурних компонентів экономичного самовизначення: экономично-активний, экономично-зацікавлений, экономично-перспективний, экономично-пасивний.

Ключові слова: экономичне самовизначення, конфигурація структурних складових, факторний аналіз, кластерний аналіз, экономично-активний тип, экономично-зацікавлений тип, экономично-перспективний тип, экономично-пасивний тип.

В.М. Сыч, В.О. Сыч. Особенности конфигурации структурных составляющих экономического самоопределения студенческой молодежи. В статье проанализированы результаты исследования особенностей конфигурации структурных составляющих экономического самоопределения студенческой молодежи. В частности, в результате проведения факторного анализа переменных, которые касались смысловых характеристик структурных компонентов экономического самоопределения студенческой молодежи, выделено шесть факторов, определивших содержание экономического самоопределения с определённой конфигурацией структурных составляющих. Выяснена взаимосвязь структурных компонентов экономического самоопределения и на этой основе в результате кластерного анализа определены 4 класса (типа) студенческой молодежи по смысловым показателям структурных компонентов экономического самоопределения: экономически-активный, экономически-заинтересованный, экономически-перспективный, экономически-пассивный.

Ключевые слова: экономическое самоопределение, конфигурация структурных составляющих, факторный анализ, кластерный анализ,

економічески-активний тип, економічески-заинтересованный тип, економічески-перспективный тип, економічески-пассивный тип.

Постановка проблеми. В періоди трансформаційних процесів суспільства, коли змінюються системи цінностей в індивідуальній, груповій та масовій свідомості населення, важливе місце займає економічне самовизначення особистості і групи. Економічне самовизначення суб'єкта є важливим фактором його економічної активності.

Актуальність дослідження економічного самовизначення молоді як найважливішої складової процесу успішної соціалізації визначається вимогами сучасної суспільної практики, необхідністю проявів усе вищих рівнів культури економічних взаємодій. Економічне самовизначення правомірно розглядати як найважливіший психологічний чинник успішної професіоналізації молоді людини [1-5].

Дослідженню проблем економічного самовизначення, економічної свідомості приділяли увагу зарубіжні вчені М. Вебер, Е. Дюркгейм, Дж. Катона, С. Московічі, А. Сміт та ін. У вітчизняній психології дослідження цих проблем були здійснені впродовж останніх років такими вченими, як Н. Боєнко, Л. Борисова, О. Дейнека, А. Журавльов, Н. Журавльова, Т. Ковальова, В. Комаровська, А. Купрейченко, Г. Ложкін, В. Москаленко, В. Спасенніков, В. Хащенко, Н. Хащенко, Л. Хитрош, Є. Шибанова та ін. Їх дослідження мають велике значення для теорії і практики вивчення економічного самовизначення студентської молоді. Розроблені ними підходи до дослідження психології економічного суб'єкта, виявлені закономірності його формування та розвитку дозволяють визначити психологічні взаємозв'язки, що необхідні під час аналізу економічного самовизначення студентської молоді.

Разом з тим, зазначені дослідження не дають вичерпної відповіді на всі питання, що стосуються особливостей економічного самовизначення студентської молоді.

Мета дослідження: проаналізувати конфігурацію структурних компонентів економічного самовизначення студентської молоді, на основі чого визначити їх типи.

Методика та організація дослідження. Дослідження змістових характеристик структурних компонентів економічного самовизначення (когнітивного, афективного та конативного компонентів) студентської молоді та особливості конфігурації цих структурних складових здійснювалося за допомогою виділених нами блоків питань стандартизованої програми дослідження

економіко-психологічних характеристик особистості А. Журавльова та Н. Журавльової, в адаптації І. Осипенко, а також процедури факторного та кластерного аналізу.

Емпіричне дослідження проводилося в 2011-2012 рр. на базі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вибірку досліджуваних склали 227 студентів (54 студенти економічного, 64 студенти філологічного, 54 студенти педагогічного та 55 студентів психологічного факультетів).

Результати дослідження та їх обговорення. За допомогою застосування методики А.Журавльова та Н.Журавльової було отримано змінні, які стосувались змістовних характеристик структурних компонентів економічного самовизначення студентської молоді. В результаті проведення *факторного аналізу* було визначено шість факторів (70,4% загальної дисперсії), що визначили зміст економічного самовизначення з певною конфігурацією структурних складових.

Так, **перший фактор** (17,2% дисперсії) структури економічного самовизначення включає такі змінні: позитивні оцінки бажання бути власником (0,621); бажання мати гроші (0,575); такого показника ставлення до грошей як «гроші роблять життя людини змістовним і щасливим» (0,573); уявлення про щомісячний дохід багатой людини (0,520); уявлення про цінність грошей (0,504); такого показника ставлення до грошей як «заряди грошей варто жити» (0,489); прагнення до покращення соціально-економічного статусу (0,477); інтерес до економічної конкуренції (0,419); такого мотиву вибору професії як «можливість у майбутньому добре заробляти» (0,409); прагнення до економічних досягнень (0,404); а також негативну оцінку такого мотиву вибору професії як «великий інтерес до цієї області знань» (-0,446). Отже, даний фактор більшою мірою зібрав змістовні характеристики, що репрезентують конативний компонент економічного самовизначення. В якості короткої характеристики цього фактора можна було б підібрати вислів *«активні економічні дії на досягнення економічного успіху»*.

Другий фактор (15,6% загальної дисперсії) структури економічного самовизначення утворює наступні змінні: позитивні оцінки таких показників уявлення про бідність як «постійно жити в боргах» (0,503) та «відсутність нормальних житлових умов» (0,462); такого показника уявлення студентської молоді про власника як «цінні папери банків, підприємств» (0,428), а також негативні оцінки таких показників ставлення до власника як «нерухомість, що приносить прибуток» (-0,402); «за-

міський будинок із земельною ділянкою» (-0,411), «золото, коштовності, тверда валюта» (-0,518); таких показників уявлення студентської молоді про бідність як «повна невпевненість у завтрашньому дні» (-0,497) та «відсутність можливості жити так, як хочеться» (-0,589); інтерес до державної форми власності (-0,499); такого показника уявлення про власника як «золото, коштовності, тверда валюта» (-0,550). Отже, даний фактор зібрав в основному змістовні характеристики з негативними показниками, що репрезентують більшою мірою когнітивний компонент економічного самовизначення, і лише три характеристики афективного та одну характеристику афективного компонентів. В якості короткої характеристики тут можна було б підібрати вислів *«повне психологічне несприйняття бідності та державної форми власності, а також позитивне уявлення про власника, який володіє цінними паперами банків, підприємств»*.

Третій фактор (10,9% дисперсії) структури економічного самовизначення більшою мірою визначається такими змінними: тільки позитивні оцінки ставлення до економічних справ власного міста (0,631) та країни загалом (0,613), уявлення студентської молоді про залежні від них можливості підвищення власних доходів (0,597) та доходів родини (0,567), ставлення до інформації про економічну політику країни в засобах масової інформації (0,500), прагнення до підвищення власної ділової й економічної активності (0,448), ставлення до економічних змін, що відбуваються у місті (0,432). Отже, даний фактор зібрав в основному змістовні характеристики, що репрезентують більшою мірою афективний компонент економічного самовизначення. В якості короткої характеристики цього фактору можна було б підібрати вислів *«економічна зацікавленість та ділова й економічна активність, що спрямовані на підвищення власних доходів та доходів родини»*.

Четвертий фактор (14,1% дисперсії) структури економічного самовизначення складається з таких змінних: позитивні оцінки уявлення про своє місце серед багатих та бідних людей (0,507), такого показника уявлення про багатство як «можливість не думати про завтрашній день» (0,488), уявлення про власні статки (0,462), уявлення про власний матеріальний добробут (0,456), інтерес до індивідуальної, приватної форми власності (0,440), уявлення про те, як знайомі люди оцінюють статки студентів (0,428), уявлення про задоволеність споживчими інтересами (0,404), а також негативна оцінка такого уявлення про власника як «нерухомість, що приносить прибуток» (-0,433).

Отже, даний фактор зібрав змістові характеристики, що репрезентують когнітивний компонент економічного самовизначення. В якості короткої характеристики цього фактору можна було б підібрати вислів *«задоволеність матеріальним добробутом, споживчими інтересами та інтерес до індивідуальної, приватної форми власності»*.

П'ятий фактор (6,3% дисперсії) структури економічного самовизначення включає такі змінні: позитивні оцінки уявлення про ставлення членів родини (0,572), друзів (0,506) та оточуючих (0,433) до зайняття студентами приватним бізнесом, ставлення до бідних, незаможних людей (0,408), ставлення до економічного статусу майбутніх друзів (0,401). Отже, даний фактор зібрав змістовні характеристики, що репрезентують когнітивний та афективний компоненти економічного самовизначення. В якості короткої характеристики цього фактору можна було б підібрати вислів *«здібності до зайняття приватним бізнесом та позитивне ставлення до бідних та до економічного статусу майбутніх друзів»*.

Шостий фактор (6,3% дисперсії) структури економічного самовизначення утворює наступні змінні: позитивні оцінки таких показників ставлення до грошей як *«гроші змінюють у гіршу сторону (псують) людей» (0,591)*, *«нічого хорошого в грошах немає» (0,560)* та *«усі лиха в суспільстві йдуть від грошей: вони приносять нещастя і зло (0,445)*, а також негативна оцінка такого показника ставлення до власника як *«дорогі автомобіль, меблі, одяг і т.п.» (-0,492)*. Отже, даний фактор увібрав змістові характеристики, що репрезентують афективний компонент економічного самовизначення. В якості короткої характеристики цього фактору можна було б підібрати вислів *«негативне ставлення до грошей та до власника»*.

Отже, за допомогою факторного аналізу виявлено певну конфігурацію змістових характеристик структурних складових економічного самовизначення студентської молоді.

Узагальнений аналіз змісту структурних компонентів економічного самовизначення студентів засвідчив його суперечливість. Ця суперечливість виявляється в тому, що одна частина змінних відображає особливості людини ринкової економіки, а інша – людини радянського минулого. Взаємозв'язок компонентів усієї структури економічного самовизначення, утворюючи певну конфігурацію компонентів, визначає внутрішнє джерело розвитку економічного самовизначення, його загальну характеристику.

На наступному етапі дослідження чинників економічного самовизначення студентської молоді з'ясувався взаємозв'язок структурних компонентів економічного самовизначення і визначались на цій основі **типи економічного самовизначення** студентів. З цією метою було здійснено *кластерний аналіз* тих основних змінних, які увійшли до шести факторів, що визначили зміст усієї структури економічного самовизначення студентів нашої вибірки.

В результаті процедури кластеризації було **виділено 4 класи (типи) студентської молоді за змістовими показниками структурних компонентів економічного самовизначення** (табл. 1).

Таблиця 1

Класи (типи) студентської молоді за змістовими показниками структурних компонентів економічного самовизначення

Класи (типи) студентів	Фактори економічного самовизначення	Кількість досліджуваних
1-й тип. Економічно-активний	Фактор 1. «Активні економічні дії на досягнення економічного успіху» Фактор 2. «Повне психологічне несприйняття бідності та державної форми власності, а також позитивне уявлення про власника, який володіє цінними паперами банків, підприємств»	16,3%
2-й тип. Економічно-зацікавлений	Фактор 3. «Економічна зацікавленість та ділова й економічна активність, що спрямовані на підвищення власних доходів та доходів родини»	24,2%
3-й тип. Економічно-перспективний	Фактор 4. «Задоволеність матеріальним добробутом, споживчими інтересами та інтерес до індивідуальної, приватної форми власності» Фактор 5. «Здібності до зайняття приватним бізнесом та позитивне ставлення до бідних людей та до економічного статусу майбутніх друзів»	25,1%
4-й тип. Економічно-пасивний	Фактор 6. «Негативне ставлення до грошей та до власника»	34,4%

Дані табл. 1 вказують на те, що структуру економічного самовизначення першого типу студентської молоді склали змістові характеристики першого та другого фактору. До **першого типу**

увійшли студенти із характеристиками конативного та афективного компонента (в рівному співвідношенні), а також частково афективного компонента. Цей тип склали такі змінні: бажання бути власником, бажання мати гроші, прагнення до покращення соціально-економічного статусу, інтерес до економічної конкуренції, прагнення до економічних досягнень, а також негативні показники такого мотиву вибору професії як «великий інтерес до цієї області знань», інтересу до державної форми власності; уявлення про щомісячний дохід багатой людини, уявлення про цінність грошей, такі уявлення про бідність як «постійно жити в боргах» та «відсутність нормальних житлових умов», таке уявлення студентської молоді про власника як «володіння цінними паперами банків, підприємств», а також негативні показники уявлення студентської молоді про бідність як «повна невпевненість у завтрашньому дні» та «відсутність можливості жити так, як хочеться», такого показника уявлення про власника як «золото, коштовності, тверда валюта»; такі ставлення до грошей як «гроші роблять життя людини змістовним і щасливим» та «заради грошей варто жити», такі негативні ставлення до власника як «нерухомість, що приносить прибуток», «заміський будинок із земельною ділянкою», «золото, коштовності, тверда валюта».

Таке поєднання змінних може свідчити про те, що *перший тип* студентської молоді («*економічно-активний*») (16,3% від загальної вибірки) за показниками економічного самовизначення зумовлює позицію економічного суб'єкта, що характеризується активними економічними діями для досягнення економічного успіху, повним психологічним несприйняттям бідності та державної форми власності, ставленням до власника як такого, який володіє цінними паперами банків, підприємств.

Структуру економічного самовизначення другого типу студентської молоді визначили змістові характеристики третього фактору (див. табл. 1). До *другого типу* увійшли змінні: позитивне ставлення до економічних справ власного міста та країни загалом, позитивне ставлення до економічних змін, що відбуваються у місті, позитивне ставлення до інформації про економічну політику країни в засобах масової інформації, позитивна оцінка студентською молоддю залежності від них самих можливості підвищення власних доходів та доходів родини, прагнення до підвищення власної ділової й економічної активності.

Аналіз змінних показує, що *другий тип* («*економічно-зацікавлений*») (24,2% від загальної вибірки) за показниками економічного самовизначення зумовлює позицію економічного

суб'єкта, яка характеризується економічною зацікавленістю та діловою й економічною активністю, що спрямовані на підвищення власних доходів та доходів родини.

В структурі економічного самовизначення третього типу студентської молоді присутні змістові характеристики четвертого та п'ятого факторів (див. табл. 1). Головною ознакою третього типу студентської молоді є те, що до нього увійшли більшість змінних, які визначають змістові характеристики когнітивного компонента і найменше – змінних афективного та конативного компонентів. До **третього типу** увійшли такі змінні: уявлення про своє місце серед багатих та бідних людей, таке уявлення про багатство як «можливість не думати про завтрашній день», уявлення про власні статки, уявлення про власний матеріальний добробут, уявлення про те, як знайомі люди оцінюють статки студентів, уявлення про задоволеність споживчими інтересами, таке уявлення про власника як «володіння нерухомістю, що приносить прибуток», уявлення про ставлення членів родини, друзів та оточуючих до заняття студентами приватним бізнесом; ставлення до бідних, незаможних людей, ставлення до економічного статусу майбутніх друзів; інтерес до індивідуальної, приватної форми власності.

Аналіз змінних засвідчив, що **третій тип** студентської молоді («**економічно-перспективний**») (25,1% від загальної вибірки) за показниками економічного самовизначення характеризується задоволеністю матеріальним добробутом, споживчими інтересами, здібностями до заняття приватним бізнесом, позитивним ставленням до бідних людей та до економічного статусу майбутніх друзів, інтересом до індивідуальної, приватної форми власності.

До структури економічного самовизначення четвертого типу студентської молоді увійшли змістові характеристики шостого фактору (див. табл. 1). Слід зазначити, що найбільше студентів характеризується **четвертим типом**, структура економічного самовизначення якого складається лише зі змістових характеристик афективного компонента: такі показники ставлення до грошей як «гроші змінюють у гіршу сторону (псують) людей», «нічого хорошого в грошах немає» та «усі лиха в суспільстві йдуть від грошей: вони приносять нещастя і зло, а також негативний показник такого ставлення до власника як «дорогі автомобіль, меблі, одяг і т.п.»

Аналіз змінних засвідчив, що **четвертий тип** («**економічно-пасивний**») (34,4% від загальної вибірки) за показниками економічного самовизначення зумовлює позицію економічного

суб'єкта, яка характеризується негативним ставленням як до грошей, так і до власника.

Висновки. Отже, аналіз типів економічних суб'єктів за змістовними показниками структурних компонентів економічного самовизначення встановив, що перший тип (економічно-активний), хоча охоплює найменшу кількість студентської молоді (16,3%), але він має найбільшу кількість позитивних змінних (32,8% від загальної дисперсії), які характеризують його як найбільш економічно ефективного. Четвертий тип (економічно-пасивний), навпаки, охоплює найбільшу кількість економічних суб'єктів (34,4%), але має найменшу кількість змінних (6,3% від загальної дисперсії), які, за результатами їх аналізу, характеризують його як найменш схильного до економічної активності. Варто підкреслити, що розвиток економічного самовизначення даної категорії студентської молоді є можливим тільки за умови спеціального економічно-психологічного навчання.

Список використаних джерел

1. Журавлєв А.Л. Экономическое самоопределение: Теория и эмпирические исследования / А.Л. Журавлєв, А.Б. Купрейченко – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. – 480 с.
2. Журавлєв А.Л. Самоопределение молодежи в экономической среде / А.Л. Журавлєв, А.Б. Купрейченко // Психологическая помощь учащейся молодежи в современном изменяющемся мире: Матер. Всерос. науч.-практ. конф. / Под общ. ред. А.С. Чернышева. – Курск, 2006. – С. 126-127.
3. Комаровська В.Л. Особливості економічної свідомості студентів вищих навчальних закладів: Дис...канд.психол.наук: 19.00.10 / В.Л. Комаровська. – К., 2006. – 217 с.
4. Хащенко В.А. Социально-психологические детерминанты экономической идентичности личности / В.А. Хащенко // Проблемы экономической психологии. – Т 2. – М., 2005. – 644 с.
5. Хитрош Л.В. Соціально-психологічні чинники суб'єктного самовизначення студентської молоді в системі економічних відносин: автореф. дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.05 – соц. психологія; психологія соц. роботи / Л. В. Хитрош. – Луганськ, 2012. – 20 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Zhuravlev A.L. Jekonomicheskoe samoopredelenie: Teorija i jempiricheskie issledovanija / A.L. Zhuravlev, A.B. Kuprejchenko – М.: Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2007. – 480 s.

2. Zhuravlev A.L. Samoopredelenie molodezhi v jekonomicheskoy srede / A.L. Zhuravlev, A.B. Kuprejchenko // Psihologicheskaja pomoshh' uchashhejsja molodezhi v sovremennom izmenjajushhemsja mire: Mater. Vseros. nauch.-prakt. konf. / Pod obshh. red. A.S. Chernysheva. – Kursk, 2006. – S. 126-127.
3. Komarovs'ka V.L. Osoblyvosti ekonomichnoi' svidomosti studentiv vyshhyh navchal'nyh zakladiv: Dys...kand.psyhol. nauk: 19.00.10 / V.L. Komarovs'ka. – K., 2006. – 217 s.
4. Hashhenko V.A. Social'no-psihologicheskie determinanty jekonomicheskoy identichnosti lichnosti / V.A. Hashhenko // Problemy jekonomicheskoy psihologii. – T 2. – M., 2005. – 644 s.
5. Hytrosh L.V. Social'no-psihologichni chynnyky sub'jektnogo samovyznachennja students'koi' molodi v systemi ekonomichnyh vidnosyn: avtoref. dys. ... kand. psycholog. nauk: 19.00.05 – soc. psihologija; psihologija soc. roboty / L. V. Hytrosh. – Lugans'k, 2012. – 20 s.

V.M. Sych, V.O. Sych. Features of configuration of structural constituents of student youth's economic self-determination. The results of the research of configuration features of structural constituents of student young people's economic self-determination are analysed in the article. In particular, as a result of realization of factor analysis of variables that touched semantic descriptions of structural components of student young people's economic self-determination, six factors that defined maintenance of economic self-determination with certain configuration of structural constituents are distinguished.

Intercommunication of structural components of economic self-determination is found out on this basis as a result of cluster analysis 4 classes (types) of student young people are distinguished on the semantic indexes of structural components of economic self-determination: economic and active, economic and interested, economic and perspective, economic and passive.

It is set that economic and active type although embraces the least amount of student young people, but it has most of positive variables that characterize it as most economic effective. Economic and passive, opposite, embraces most of economic subjects, but it has the least amount of variables that characterize it as the least apt to economic activity.

It is worth to underline that the development of economic self-determination of this category of student young people can be carried out only by means of the special economic and psychological studies.

Key words: economic self-determination, configuration of structural constituents, factor analysis, cluster analysis, economic and active type, economic and interested type, economic and perspective type, economic and passive type.

Отримано: 12.01.2014 р.